УДК 930:355.48(477:470+571)“2014/2026”
http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-34-4

Іваненко О.А.
https://orcid.org/0000-0002-6154-0444

УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ VS ІДЕОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОГО ДОРОБКУ СТЕПАНА ВІДНЯНСЬКОГО)

Статтю присвячено аналізу релевантних аспектів сучасної історіографії крізь призму наукової діяльності українських учених в умовах російсько-української війни (на прикладі наукового доробку члена-кореспондента НАН України С.В. Віднянського), що дозволить поглибити концептуальне осмислення впливу наукового потенціалу на вдосконалення механізмів реалізації публічної дипломатії і зовнішньої політики. Акцентується увага на дослідженнях С.В. Віднянського, присвячених проблематиці російсько-української війни 2014-2026 рр., що набувають особливої актуальності на тлі протистояння інформаційній агресії, яку РФ розгорнула проти України.

Наголошується, що під керівництвом С.В. Віднянського відділ історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України фокусує свою науково-дослідницьку діяльність на осмисленні ключових проблем всесвітньо-історичного процесу й місця в ньому України, розробці теорії і методології вивчення європейської історії, переважно новітньої, історії та сучасних проблем європейських міжнародних відносин і зовнішньої політики, історії міжнародних зв’язків України й українського народу, зокрема висвітленні української присутності в геополітичному просторі Центрально-Східної Європи та культурно-цивілізаційному просторі Європи загалом; на дослідженні зовнішньої політики України після здобуття нею незалежності та обґрунтуванні європейського вибору України й формуванні стратегії та вивченні практики її участі в європейському інтеграційному процесі й проблем формування іміджу України у світі, зокрема в країнах-членах Європейського Союзу; на вивченні новітньої історії та досвіду європейської інтеграції зарубіжних європейських держав, зокрема західних країн-сусідів України.

Загалом актуальність досліджень, присвячених аналізу розвитку української історіографії в умовах опору інформаційній агресії РФ, зумовлюється їхньою значущістю для вироблення практичних рекомендацій органам державної влади України, забезпечення суспільного запиту на підготовку кадрів і підвищення кваліфікації у сфері дипломатії, вдосконалення науково-дослідних і освітніх програм із всесвітньої історії і міжнародних відносин.

Ключові слова: *Степан Віднянський, українська історіографія, російсько-українська війна, європейська інтеграція, Європейський Союз, дипломатія, міжнародні відносини, зовнішня політика.*

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни посилюється значення дипломатії, зовнішньополітичної діяльності, ефективність якої залежить від якості розробки стратегії, науково-теоретичного забезпечення, розвитку інструментів публічної дипломатії, «м'якої сили», формування позитивного іміджу України за кордоном і впливу на громадську думку зарубіжних країн. Наукова дипломатія, що реалізується українськими вченими, є важливим інструментом інформаційної політики держави в контексті втілення зовнішньополітичної стратегії, забезпечення національних інтересів на міжнародному рівні.

Актуальність досліджень, присвячених аналізу розвитку української історіографії в умовах протистояння інформаційній агресії РФ, зумовлюється їхньою значущістю для вироблення практичних рекомендацій органам державної влади України, забезпечення суспільного запиту на підготовку кадрів і підвищення кваліфікації у сфері дипломатії, вдосконалення науково-дослідних і освітніх програм із всесвітньої історії і міжнародних відносин. Динаміка історичних процесів новітнього часу визначає нові концептуальні засади формування міжнародних відносин, стимулює зростання ролі неофіційної дипломатії.

Загалом аналіз специфіки розвитку сучасної історіографії крізь призму наукової діяльності українських учених в умовах російсько-української війни дозволить поглибити концептуальне осмислення впливу наукового потенціалу на вдосконалення механізмів реалізації публічної дипломатії і зовнішньої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Біографічні й історіографічні дослідження, бібліографічні огляди, присвячені внеску С.В. Віднянського в розвиток студій із всесвітньої історії і міжнародних відносин, традиційно набувають імпульсу у зв'язку з ювілеями вченого, що є гарною нагодою підбиття підсумків і окреслення перспектив, а також посилення суспільної уваги до актуальних напрямів наукового пошуку. 2011 року до 60-річчя від дня народження і 35-річчя наукової діяльності С.В. Віднянського вийшло друком

біобібліографічне видання (упорядники Н.В. Кривець, Н.А. Ярко), в якому представлено «Слово про ювіляра» В.А. Смолія; автобіографічний нарис С.В. Віднянського; хроніка основних дат життя, наукової, педагогічної і громадської діяльності ювіляра; хронологічний покажчик друкованих праць С.В. Віднянського; інформація щодо наукової школи вченого тощо. Зокрема, директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України В.А. Смолій на сторінках цього видання сфокусував увагу на внеску С.В. Віднянського (якого 1991 р. за конкурсом обрали завідувачем відділу всесвітньої історії і міжнародних відносин) в організацію масштабної наукової роботи щодо вироблення нових методологічних, тематичних, історіографічних парадигм історії зарубіжних країн і міжнародних відносин, інтеграцію історії України у всесвітньо-історичний контекст, що «стало головним тематичним спрямуванням заснованого 1991 р. щорічника – міжвідомчого збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» [1, с. 6]. Водночас В.А. Смолій відзначив важливість таких напрямів наукової діяльності С.В. Віднянського, як суспільно-політичний розвиток українських земель у складі держав Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період, насамперед – історія міжвоєнної української еміграції у Чехословаччині; історія міжнародних зв'язків, зовнішньої політики і дипломатії України; проблеми новітньої історії Європи, історія європейської інтеграції.

З нагоди 70-річчя С.В. Віднянського вийшов друком цикл досліджень його учнів, присвячених аналізу й осмисленню наукового доробку ювіляра [2; 3]. 2021 р. побачив світ 9-й випуск збірника наукових праць «Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи» на пошану члена-кореспондента НАН України С.В. Віднянського, на сторінках якого опубліковано біоісторіографічні розвідки І.І. Боровця, О.М. Кравчука, А.Ю. Мартинова, О.А. Іваненко. Зокрема, у статті І.І. Боровця висвітлено основні етапи біографії і професійної діяльності вченого в контексті суспільно-політичних трансформацій України. Наголошується на внеску С.В. Віднянського у вдосконалення і практичне застосування інструментів культурної дипломатії, що мають гуманістичний вимір, оперують психологічними механізмами міжособистісних взаємин і нерідко демонструють вищий рівень ефективності, ніж «офіціозні канали декларованого міждержавного й міжнаціонального співробітництва» [4].

Виклад основного матеріалу. Дослідження, присвячені методологічним проблемам, концептуальним засадам історії європейських міжнародних відносин і участі в них України, посідають особливе в науковому доробку Степана Васильовича Віднянського – знаного українського історика, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, відмінника освіти України, почесного доктора Ужгородського національного університету, члена-кореспондента НАН України, завідувача відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України. Саме

цього року С.В. Віднянський відзначає свій 75-річний ювілей і 50-річчя наукової діяльності.

Ще в 2008 р. учений опублікував статтю про вразливість гарантій національної безпеки України, наданих їй Будапештським меморандумом щодо ядерного роззброєння молодої незалежної держави. Зокрема, в ній С.В. Віднянський наголошував, що «Меморандум від 5 грудня 1994 р. є насамперед політичним документом, що не має юридично зобов'язуючої сили». «Дійсно, – продовжує автор, – наслідки ядерного роззброєння України для її статусу у світі, національної безпеки, економічного та соціального розвитку станом на сьогодні навряд чи стануть аргументом на користь нерозповсюдження та ядерного роззброєння. Тому Україна має моральне право нарешті повною мірою реалізувати здобутий завдяки ядерному роззброєнню політичний капітал для досягнення своїх національних інтересів. Необхідно також враховувати, що ядерні технології, які є в розпорядженні України, дозволяють зарахувати її до групи з кількох десятків держав, які не тільки здатні створити ядерну зброю, але й можуть стати джерелом ноу-хау та матеріалів для третіх країн, що прагнуть до її набуття. Додавши до цього суттєвий потенціал України в ракетно-космічній галузі, можна цілком упевнено стверджувати, що далеко не реалізований й донині політичний потенціал, здобутий Україною внаслідок відмови від ядерної зброї на зорі незалежності, можна і варто активніше застосовувати для здійснекння економічних, політичних і міжнародних цілей, які вона ставить перед собою сьогодні» [5].

У доповіді, виголошеній С.В. Віднянським на засіданні Вченої ради Інституту історії України НАН України 27 січня 2009 р., акцентується увага на проблемах і перспективах утвердження України як суб'єкта міжнародних відносин в умовах подолання наслідків «холодної війни», поглиблення глобалізаційних процесів, формування нового світового порядку, трансформації від біполярного до багатополярного світовлаштування [6]. Наголошується на актуальності питань імагології у відносинах Україна-ЄС, складного й суперечливого процесу формування образу України на Заході, бачення її місця й ролі в геополітичному просторі Європи і світу. Фокусується увага на важливості аналізу соціокультурної складової міжнародних відносин, дослідження історії України як «…етногеографічного простору у центрі Європейського континенту, місця зіткнення й суперництва, але й водночас – взаємовпливів різних цивілізаційних спільнот» [7, с. 248]. З огляду на новітні тенденції історії дипломатії, демократизацію політичних процесів, посилення впливу громадськості на міжнародні відносини й ухвалення зовнішньополітичних рішень, С.В. Віднянський акцентує на важливості звернення України до досвіду європейських країн, насамперед наших західних сусідів (зокрема і щодо синхронізації вступу до ЄС і НАТО), а також значимості осягнення українською владою та наукою відповідальності перед власним народом на шляху самоусвідомлення України «в якісно новому

просторі всесвітньої історії» і головне – збереження власної національної ідентичності в умовах глобалізації, досягнення збалансованої взаємодії національного і всесвітньо-історичного вимірів соціокультурного розвитку. Автор чітко визначив місце та роль євроінтеграційної проблематики у структурі стратегічних зовнішньополітичних інтересів Української держави, окресливши значення реалізації на державному рівні інформаційної політики, спрямованої на популяризацію європейських цінностей, прищеплення європейської громадянської відповідальності як запобіжника проти різноманітних медійних маніпуляцій із історичною свідомістю й ідентичністю. З'ясовано ключові проблеми, що гальмували реалізацію євроінтеграційної стратегії України, зокрема, відсутність політичної волі щодо впровадження в життя напрацьованої спільно з ЄС нормативно-правової бази, балансування між декларацією «європейського вибору» та євразійського вектора зовнішньої політики, запекла внутрішньополітична боротьба, відсутність консолідації демократичних сил, загальносуспільного консенсусу щодо розуміння сутності патріотизму, національних інтересів, пріоритетів внутрішньої і зовнішньої політики, що призвело до втрати дорогоцінного часу, послаблення позицій на міжнародній арені й посилення європесимістичних настроїв усередині країни. І нині зберігає свою актуальність висловлена С.В. Віднянським 2009 р. теза: «Україна повинна мати не лише час, ресурси і зовнішню підтримку для відповідних перетворень, але й необхідну державницьку, національну гідність на цьому складному шляху, які дозволяють говорити про органічну належність нашої держави до об'єднаної демократичної Європи» [7, с. 252].

У своїх численних публікаціях С.В. Віднянський ґрунтовно висвітлює історичні, географічні, геополітичні, соціокультурні й ментальні обумовленості й особливості становлення європейської політики України як стратегічного напряму її зовнішньої політики з перших днів незалежності, основні етапи, протиріччя та проблеми реалізації її «європейського вибору». Зокрема, у статті «Європейська політика України: основні етапи, проблеми та перспективи реалізації», опублікованій у 2016 р. до 25-ої річниці незалежності України, учений наголошує, що з літа 2013 р. з боку РФ посилилася геополітична, військова й політична конфронтація щодо підписання та імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, до якої долучилися й антиєвропейські, проросійські сили в самій Україні, зокрема КПУ і т. зв. «Український вибір» В. Медведчука. «На наш погляд, події кінця 2013 р., зокрема провальні для українського народу результати Вільнюського саміту ЄС «Східне партнерство», продемонстрували повну неспроможність і непередбачуваність т. зв. «багатовекторної» зовнішньої політики тодішньої влади в Україні», – підкреслює автор статті. А щодо перспектив європейської інтеграції України, С.В. Віднянський наголошує також на прорахунках у політиці ЄС щодо України, зокрема на необхідності розуміння європейською

елітою того, що великий проєкт формування об'єднаної Європи не може вважатися завершеним без України [8; 9].

Водночас у цій праці автор акцентує увагу на сукупності історичних, геополітичних, культурно-цивілізаційних чинників європейського вектора зовнішньої політики України, насамперед на проблемі цивілізаційної ідентичності, адаптації європейських цінностей і стандартів в українському суспільстві. Наголошується на історичному значенні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і реалізації європейського вибору в контексті завдань захисту державної незалежності й територіальної цілісності України, утвердження принципів демократії і верховенства права. С.В. Віднянський здійснив періодизацію, аналіз нормативно-правової бази, основних етапів, еволюції, суперечностей, проблем і перспектив відносин України та ЄС. Зрештою, підбиваючи підсумки реалізації європейського вибору України, автор зауважив: «…впродовж 25 років нашої незалежності часто європейська інтеграція залишалася в нас поняттям декларативним, використовувалася як інструмент у політичній боротьбі і не була усвідомленим стратегічним пріоритетом. Попри декларації про геополітичну значимість орієнтації на європейські держави й структури, Україна протягом тривалого часу не мала життєздатної стратегії європейської інтеграції як на основі двосторонніх зв'язків, так й інституційної» [8, с. 18].

На тлі протистояння інформаційній агресії, яку РФ розгорнула проти України, актуалізуються здійснені відділом історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України під керівництвом С.В. Віднянського студії, присвячені проблематиці російсько-української війни 2014-2026 рр. Зокрема, 2023 р. побачила світ монографія С. Віднянського, А. Мартинова «Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство», у якій представлено комплексне дослідження політики щодо російсько-української війни Європейського Союзу, НАТО, ОБСЄ, ООН, проаналізовано особливості позиції окремих європейських, азійських, африканських, північно- й південноафриканських держав [10]. З урахуванням регіональної специфіки розкрито трансформацію політики європейських держав на тлі переходу російської агресії від «гібридної» до широкомасштабної. Висвітлено основні напрями діяльності української дипломатії, спрямованої на забезпечення військової, фінансової, гуманітарної підтримки України з боку міжнародної коаліції, посилення санкційної політики щодо РФ, реалізацію стратегії європейської і євроатлантичної інтеграції України. У книзі порушується питання взаємозалежності внутрішньої і зовнішньої політики, наголошується на чинниках, що негативно впливали на відносини України та ЄС, як-от політична нестабільність, превалювання політичних декларацій над реальними діями, протистояння полярно відмінних концептуальних підходів щодо зовнішньополітичних пріоритетів України. Наголошується, що зростаюча російська воєнна агресія становить загрозу не лише для української

державності, але і для євроатлантичної спільности, і саме усвідомлення викликів російського імперіалізму зумовило системну підтримку України з боку Заходу.

Опубліковано цикл аналітичних доповідей і записок: С. Віднянського «Еволюція взаємовідносин України і Європейського Союзу в умовах російсько-української війни та їх вплив на трансформацію українського суспільства». Київ, 2023; С. Віднянського, А. Мартинова «Допомога світової спільноти у відновленні України під час і після російсько-української війни». Київ, 2025; «Російські підручники з історії: школа ненависті і ворожнечі. Аналітична записка». Відп. ред. В. Смолій; авт. колектив: О. Удод (керівник), С. Віднянський, Ю. Грищенко, О. Лаврут, О. Лисенко, Ю. Малієнко, В. Мисан, П. Мороз, О. Пометун, Т. Ремех, Л. Якубова, В. Яремчук, О. Ясь. Київ, 2023; С. Віднянського «Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: динаміка геополітичних змін. За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 29 травня 2024 року». *Вісник НАН України*. 2024. № 7. С. 69-76. Водночас С.В. Віднянський є співавтором науково-популярних видань: «ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками». У 2-х кн. Кн. 2. Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. Київ: Інститут історії України, 2022; «За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі». У 2-х кн. Кн. 2. Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. Київ: ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2022; «ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками». Кн. 3. Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь, С. Блащук. Київ: Інститут історії України, 2023.

В умовах повномасштабної російсько-української війни посилилася роль друкованого органу відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України – збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» як майданчика для реалізації завдань наукової дипломатії. До складу його редколегії поряд із відомими українськими вченими входять представники провідних науково-освітніх установ Румунії, Республіки Польща, Словацької Республіки, Чеської Республіки. Виявом солідарності міжнародної наукової громадськості з Україною стало укладення Угоди між Варшавським університетом та Інститутом історії України НАН України щодо включення щорічника «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» до бази даних "The Library of Science" у рамках проєкту "Platform of Polish Scientific Publications", співфінансованого Європейським фондом регіонального розвитку (ЄС). Важливо наголосити на даті укладення Угоди – 3 березня 2022 р. Із початком повномасштабного вторгнення РФ до України зарубіжні члени редколегії збірника висловили свою підтримку героїчному Українському народу. Наприклад, співголова Комісії істориків Словаччини та України, доцент

кафедри історії філософського факультету Університету Матея Бела в Банській Бистриці Міхал Шмігель надіслав до редакції щорічника «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» ухвалену 25 лютого 2022 р. Комітетом словацького історичного товариства при Словацькій академії наук публічну Заяву про військову агресію Росії проти України. Професор Університету Миколая Коперника в Торуні Дорота Міхалюк поширила Заяву Польського культурологічного товариства, яке висловило глибоку солідарність міжнародної академічної спільноти з українським народом і засудило агресію РФ проти України. Професор Карлового університету Ян Рихлік аналізує події російсько-української війни на сторінках чеських ЗМІ, закликаючи НАТО до дієвішої допомоги Україні. У випуску 31 за 2022 рік часопису «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» опубліковано роздуми Яна Рихліка про агресію РФ проти України.

Згідно з рішенням редколегії щорічника, очолюваної С.В. Віднянським, випуски 31-34 за 2022-2025 рр. містять спеціальні рубрики: «Російсько-українська війна: геополітичний контекст», «Війна Росії проти України й пошук нової системи міжнародної безпеки», «Російсько-українська війна в контексті динамічних геополітичних змін», «Міжнародні відносини в контексті війни Росії проти України». Зокрема, у статті «Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014-2022 рр.» С.В. Віднянський аналізує вплив наслідків агресії РФ на еволюцію відносин України та Європейського Союзу, а також перспективи стратегічного євроінтеграційного курсу України, реалізація якого є втіленням цивілізаційного вибору українського суспільства. Фокусується увага на вирішальному періоді у відносинах Україна – ЄС: від підписання Угоди про асоціацію 2014 р. до отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі 2022 р. Висвітлюється політика окремих європейських держав щодо російсько-української війни, а також військові, економічні, гуманітарні аспекти допомоги ЄС Україні. Наголошується на посиленні євроінтеграційних устремлінь українського суспільства як чинника боротьби за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, історичному, геополітичному й цивілізаційному значенні для нашої держави європейської і євроатлантичної інтеграції, впливі російсько-української війни на трансформацію міжнародних відносин, регіональні і глобальні процеси. У історії відносин України та ЄС автор виокремлює 5 основних періодів: 1991-1994 рр., 1995-1998 рр., 1999-2004 рр., 2005-2013 рр. та від 2014 р. – сучасний період, якому приділяється особлива увага. «Європейський напрям зовнішньої політики, зокрема європейська інтеграція, – зазначає С.В. Віднянський, – як відомо, є незмінним стратегічним пріоритетом державної політики незалежної України з перших днів її існування, але водночас одним із найскладніших і найсуперечливіших аспектів українського державотворення. Підтвердженням цього є і широкомасштабна військова агресія Росії проти України, головний «злочин»

якої в очах Кремля полягає саме в тому, що її громадяни й керівництво обрали проєвропейську, прозахідну орієнтацію» [11, с. 18]. Визнаючи важливість дискусій щодо переваг і викликів вступу України до ЄС, зокрема ризиків економічної адаптації, автор переконаний, що стосовно «цінностей європейської цивілізації має існувати широкий загальнонаціональний консенсус».

Статтю С.В. Віднянського «ООН та українська дипломатія в боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України в умовах російсько-української війни» присвячено аналізу діяльності української дипломатії у глобальній міжнародній організації, процесів ухвалення рішень Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки ООН щодо питань російсько-української війни. Констатується необхідність комплексних реформ у ООН із метою підвищення її ефективності в нових геополітичних реаліях та системі багатополярних міжнародних відносин (йдеться насамперед про трансформацію Ради Безпеки та приведення її структури, функцій, механізмів ухвалення рішень у відповідність до базового принципу рівноправності членів ООН). Наголошується, що перспективи реформування ООН підважуються глобальними викликами міжнародній безпеці, протиріччями між членами ООН, ефективність якої нівелюється вибірковістю застосування міжнародного права, маніпуляціями світовою громадською думкою, і передусім тим, що цілий спектр сучасних міжнародних конфліктів (у Молдові (Придністров'ї), Грузії, Сирії, Лівії, Україні) організовується постійним членом Ради Безпеки – Російською Федерацією, яка використовує «вето» для зриву ухвалення рішень, важливих у контексті безпекової політики. Автор акцентує на тому, шо тимчасова окупація РФ Автономної республіки Крим спричинила розкол світової спільности та засвідчила «параліч механізмів колективної безпеки у Європі», а ООН продемонструвала «нездатність виступати реальним гарантом миру й безпеки у світі». Висвітлюється роль української дипломатії в ООН у контексті забезпечення підтримки міжнародними партнерами Україні у протистоянні збройній агресії РФ, а також відновлення поваги до принципів Статуту ООН. Нині, на думку С.В. Віднянського, окреслення перспектив нового світового порядку видається надто розпливчастим: «Все помітнішою рисою сучасних суспільно-політичних процесів у світі стає масова втрата віри у безумовність та лінійну неухильність прогресу, порушення каузальності світоглядної картини, коли послідовна низка непередбачуваних подій втрачає характеристики закономірності, стаючи результатом випадкових рішень і спонтанних та часто необґрунтованих дій, а також формування конфліктогенних ідентичностей, які стимулюють насилля» [12, с. 12].

У статті «Російсько-українська війна та міжнародна спільнота: основні напрями, проблеми й деякі уроки західної підтримки України» С.В. Віднянський наголошує на тому, що Україна та її міжнародні партнери мають виробити чітку далекосяжну стратегію, базовану на усвідомленні

довготривалої російської загрози для всього демократичного світу, адже повномасштабна війна РФ проти України була визнана державами західної демократії нападом на європейські та євроатлантичні цінності, принципи міжнародного права на новому витку гібридної агресії РФ проти Заходу. І ця стратегія мусить бути динамічною відносно перебігу російсько-української війни і трансформації міжнародних відносин. Автор указує на те, що відсутність адекватної реакції із боку Заходу на агресію проти Молдови у Придністров'ї, війни в Чечні (у 1990-2000-х рр.) та проти Грузії (2008 р.) заохотила наростання імперських амбіцій РФ і зрештою – демонтаж сформованої після Другої світової війни міжнародної системи безпеки. Водночас С.В. Віднянський звертає увагу на те, що внаслідок масштабування війни РФ проти України 24 лютого 2022 р. «… США і Європейський Союз відводили Україні декілька днів або тижнів на можливість опору збройній агресії. Однак картини брутальних ударів Росії по цивільним, звірства російських окупаційних військ у Бучі, Ірпені й Гостомелі, трагедії Маріуполя й Херсона, смерті дітей, а головне – героїчний опір українців російській агресії – змінили громадську думку на Заході. Правлячі кола цих держав були вимушені реагувати на суспільні настрої та надати допомогу Україні» [13, с. 29-30]. Автор акцентує на впливі російсько-української війни на регіональні та глобальні процеси, на перехід до нової геополітичної реальності, що диктує необхідність консолідації і мобілізації Європи задля захисту європейської цивілізації; констатує, що Україна у війні проти РФ не має союзників із відповідно закріпленими в міжнародно-правових актах союзницькими зобов'язаннями, а має партнерів, чия допомога триває, поки це відповідає їхнім національним інтересам. Водночас С.В. Віднянський проводить паралелі між нинішніми сподіваннями на Заході на ілюзорний компроміс із РФ та намірами держав Антанти після Першої світової зберегти «єдину й неподільну» Російську імперію «через острах виникнення нової геополітичної ситуації у Центрально-Східній Європі».

Співавтори Є. Бевзюк та С. Віднянський у статті «П'ята стаття Вашингтонського договору 1949 р. в умовах сучасних викликів євроатлантичній безпеці» фокусують увагу на спричинених широкомасштабною військовою агресією РФ проти України дискусіях на тему доцільності розширення НАТО, трактування принципу колективних гарантій безпеки членів цієї організації, специфіки співпраці в межах Альянсу ядерних держав і держав з обмеженим військовим потенціалом та геополітичних перспектив НАТО загалом; аналізують передумови формулювання «п'ятої статті» НАТО, її сильні і слабкі сторони, як-от суперечливість і розпливчастість трактувань, ризики ескалації конфліктів. Серед причин зростання уваги до ролі НАТО в архітектурі європейської і світової системи безпеки автори наголошують на розпаді біполярної системи міжнародних відносин, що зумовив поглиблення кризових і трансформаційних процесів у Альянсі.

Наголошується на посиленні взаємозалежності й багатополярності сучасного світу, мозаїчності соціальних і політичних систем, розмаїтті суб'єктів міжнародних відносин. Зазначається, що зосередженість країн НАТО на проблемах колективної безпеки відтісняє на задній план питання розширення Альянсу, утім, реалії російсько-української війни диктують необхідність зближення України з НАТО [14, с. 77].

Широким є діапазон міжнародних наукових зв'язків С.В. Віднянського й очолюваного ним відділу. Учений узяв участь у організації і роботі наукових конгресів, конференцій, «круглих столів» у Білорусі, Болгарії, Греції, Молдові, Північній Македонії, Польщі, Росії, Румунії, Словаччині, Словенії, Угорщині, Чехії. Він є головою української частини Комісії істориків України та Угорщини, заступником голови української частини Комісії істориків України та Словаччини, заступником голови правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, членом Українського комітету славістів. Задовго до обрання С.В. Віднянського членом-кореспондентом Національної академії наук України (2015) його наукові здобутки знайшли визнання на міжнародному рівні, насамперед у науковому співтоваристві Центрально-Східної Європи (наприклад, ученого обрано членом іноземної секції Угорської академії наук (2009), а також членом низки міжнародних наукових товариств і організацій. С.В. Віднянський приймає активну участь у реалізації програм Європейського Союзу. У рамках проєкту Еразмус+ «Транскарпатський центр Жана Моне з дослідження європейських стратегій розвитку» він виступив співавтором монографій: «Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014-2022 рр.)»; «Європейські стратегії розвитку: досвід для України» [15; 16].

Отже, під керівництвом С.В. Віднянського відділ історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України фокусує свою науково-дослідницьку діяльність на осмисленні ключових проблем всесвітньо-історичного процесу й місця в ньому України, розробці теорії і методології вивчення європейської історії, переважно новітньої, історії та сучасних проблем європейських міжнародних відносин і зовнішньої політики, історії міжнародних зв'язків України й українського народу, зокрема висвітленні української присутності в геополітичному просторі Центрально-Східної Європи та культурно-цивілізаційному просторі Європи загалом; на дослідженні зовнішньої політики України після здобуття нею незалежності та обґрунтуванні європейського вибору України й формуванні стратегії та вивченні практики її участі в європейському інтеграційному процесі й проблем формування іміджу України у світі, зокрема в країнах-членах Європейського Союзу; на вивченні новітньої історії та досвіду європейської інтеграції зарубіжних європейських держав, зокрема західних країн-сусідів України.

Список використаних джерел та літератури

1. Степан Васильович Віднянський: Біобібліографія. До 60-ліття від дня народження і 35-ліття науково-педагогічної діяльності. Укладачі Н.В. Кривець, Н.А. Ярко. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2011. 88 с.
2. Вегеш М., Іваненко О. До 70-річчя доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України С. Віднянського. *Український історичний журнал.* 2021. № 2. С. 225-230.
3. Мартинов А. До 70-річчя відповідального редактора збірника, члена-кореспондента НАН України Степана Васильовича Віднянського. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2021. Вип. 30. С. 525-532.
4. Боровець І. Подвижник української наукової євроінтеграції (до 70-річчя С.В. Віднянського). *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. Збірник наукових праць на пошану члена-кореспондента НАН України С.В. Віднянського*. 2021. Вип. 9. С. 7-46.
5. Віднянський С.В. Міжнародні аспекти ядерного роззброєння України та вразливість гарантій її національної безпеки. *Грані історії: Збірник наукових праць, присвячений ювілею Віктора Миколайовича Докашенка.* Горлівка: Вид-во ГДПІМ, 2008. С. 269-284.
6. Іваненко О. Новітня історія України на тлі процесів європейської інтеграції (огляд публікацій наукового збірника «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки» за 2009-2020 рр.). *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*. 2021. Вип. 9. С. 76-90.
7. Віднянський С. Україна в європейському геополітичному просторі: проблеми та перспективи інтеграції. (Наукова доповідь на засіданні Вченої ради Інституту історії України НАН України 27 січня 2009 р.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2009. Вип. 18. С. 247-254.
8. Віднянський С. Європейська політика України: основні етапи, проблеми та перспективи реалізації. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2016. Вип. 25. С. 9-40.
9. Віднянський С. Еволюція взаємовідносин України і Європейського Союзу в умовах російсько-української війни та їх вплив на трансформацію українського суспільства. Аналітична доповідь. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 64 с.
10. Віднянський С., Мартинов А. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство. Відп. ред. В. Смолій. Київ, 2023. 264 с.
11. Віднянський С. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014-2022 рр. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2022. Вип. 31. С. 10-37.
12. Віднянський С. ООН та українська дипломатія в боротьбі за незалежність і територіальну цілісність України в умовах російсько-української війни. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2023. Вип. 32. С. 10-44.
13. Віднянський С. Російсько-українська війна та міжнародна спільнота: основні напрями, проблеми й деякі уроки західної підтримки України. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2024. Вип. 33. С. 25-64.
14. Бевзюк Є., Віднянський С. П'ята стаття Вашингтонського договору 1949 р. в умовах сучасних викликів євроатлантичній безпеці. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2025. Вип. 34. С. 53-84.
15. Артьомов І., Віднянський С., Тодоров І., Токар П. Європейська та євроатлантична інтеграція України: стан і перспективи реалізації (2014-2022 рр.). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2022. 284 с.
16. Європейські стратегії розвитку: досвід для України: монографія (українською та англійською мовами) = European development strategies: experience for Ukraine: monograph (in Ukrainian and English). І.В. Артьомов (кер. авт. кол.), В.І. Андрейко, С.В. Віднянський та ін. Ужгород: РІК-У, 2023. 552 с.

References

1. *Stepan Vasylovych Vidnyanskyj: Biobibliohrafiia. Do 60-littia vid dnia narodzhennia i 35-littia naukovo-pedahohichnoi diialnosti*. (2011). Kyiv. [In Ukrainian].
2. Vehesh, M., & Ivanenko, O. (2021). Do 70-richchia doktora istorychnykh nauk, profesora, chlena-korespondenta NAN Ukrainy S. Vidnyanskoho. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, pp. 225-230. [In Ukrainian].
3. Martynov, A. (2021). Do 70-richchia vidpovidalnoho redaktora zbirnyka, chlena-korespondenta NAN Ukrainy Stepana Vasylovycha Vidnyanskoho. *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 30, pp. 525-532. [In Ukrainian].
4. Borovets, I. (2021). Podvyzhnyk ukrainskoi naukovoi yevrointehratsii (do 70-richchia S.V. Vidnyanskoho). *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*, 9, pp. 7-46. [In Ukrainian].
5. Vidnyanskyj, S.V. (2008). Mizhnarodni aspekty yadernoho rozzbroiennia Ukrainy ta vrazlyvist harantii yii natsionalnoi bezpeky. *Hrani istorii*. Horlivka. [In Ukrainian].
6. Ivanenko, O. (2021). Novitnia istoriia Ukrainy na tli protsesiv yevropeiskoi intehratsii (ohliad publikatsii naukovoho zbirnyka Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky za 2009-2020 rr.). *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*, 9, pp. 76-90. [In Ukrainian].
7. Vidnyanskyj, S. (2009). Ukraina v yevropeiskomu heopolitychnomu prostori: problemy ta perspektyvy intehratsii. (Naukova dopovid na zasidanni Vchenoi rady Instytutu istorii Ukrainy NAN Ukrainy 27 sichnia 2009 r.). *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 18, pp. 247-254. [In Ukrainian].
8. Vidnyanskyj, S. (2016). Yevropeiska polityka Ukrainy: osnovni etapy, problemy ta perspektyvy realizatsii. *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 25, pp. 9-40. [In Ukrainian].
9. Vidnyanskyj, S. (2023). *Evoliutsiia vzaiemovidnosyn Ukrainy i Yevropeiskoho Soiuzu v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny ta yikh vplyv na transformatsiiu ukrainskoho suspilstva. Analitychna dopovid*. Kyiv. [In Ukrainian].
10. Vidnyanskyj, S., & Martynov, A. (2023). *Rosiisko-ukrainska viina ta mizhnarodne spivtovarystvo.* Kyiv. [In Ukrainian].
11. Vidnyanskyi, S. (2022). Ukraina – Yevropeiskyi Soiuz: novyi etap vzaiemovidnosyn v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny 2014-2022 rr. *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 31, pp. 10-37. [In Ukrainian].
12. Vidnyanskyj, S. (2023). OON ta ukrainska dyplomatiia v borotbi za nezalezhnist i terytorialnu tsilisnist Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 32, pp. 10-44. [In Ukrainian].
13. Vidnyanskyj, S. (2024). Rosiisko-ukrainska viina ta mizhnarodna spilnota: osnovni napriamy, problemy y deiaki uroky zakhidnoi pidtrymky Ukrainy. *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 33, pp. 25-64. [In Ukrainian].
14. Bevziuk, Ye., & Vidnyanskyj, S. (2025). Piata stattia Vashynhtonskoho dohovoru 1949 r. v umovakh suchasnykh vyklykiv yevroatlantychnii bezpetsi. *Mìžnarodnì zv'âzki Ukraïni: naukovì pošuki ì znahìdki – International relations of Ukraine: scientific searches and findings*, 34, pp. 53-84. [In Ukrainian].
15. Artomov, I., Vidnyanskyj, S., Todorov, I., & Tokar, P. (2022). *Yevropeiska ta yevroatlantychna intehratsiia Ukrainy: stan i perspektyvy realizatsii (2014-2022 rr.).* Uzhhorod. [In Ukrainian].

16. *European development strategies: experience for Ukraine: monograph.* (2023). Uzhhorod. [In Ukrainian and English].

Ivanenko O. Ukrainian Historiography vs Ideological Challenges of War (on the Example of Stepan Vidnyanskyj's Scholarly Research).

The article is devoted to the analysis of relevant aspects of contemporary historiography through the prism of the activities of Ukrainian scholars in the context of the Russian-Ukrainian war (based on the scholarly research of S. Vidnyanskyj), which will allow for a deeper conceptual understanding of the influence of scientific potential on the improvement of mechanisms for the implementation of public diplomacy and foreign policy. The focus is on the research of S. Vidnyanskyj, dedicated to the issues of the Russian-Ukrainian war of 2014-2026, which are particularly relevant in the context of the confrontation with the information aggression that the Russian Federation has launched against Ukraine.

It should be noted that under the leadership of S.V. Vidnyanskyj, the Department of History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine at the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine focuses its research activities on understanding the key issues of the global historical process and Ukraine's place in it, developing the theory and methodology of studying European history, mainly modern history, and contemporary issues of European international relations and foreign policy, the history of international relations of Ukraine and the Ukrainian people, in particular highlighting the Ukrainian presence in the geopolitical space of Central and Eastern Europe and the cultural and civilisational space of Europe as a whole; researching Ukraine's foreign policy after gaining independence and justifying Ukraine's European choice and forming a strategy and studying the practice of its participation in the European integration process and the problems of forming Ukraine's image in the world, in particular in the member states of the European Union; studying the recent history and experience of European integration of foreign European states, in particular Ukraine's western neighbours.

In general, the relevance of research devoted to the analysis of the development of Ukrainian historiography in the context of resistance to information aggression by the Russian Federation is determined by its significance for the development of practical recommendations for Ukrainian state authorities, ensuring public demand for training and professional improvement in the field of diplomacy, and improving research and educational programmes in world history and international relations.

Keywords: *Stepan Vidnyanskyj, Ukrainian historiography, Russian-Ukrainian war, European integration, European Union, diplomacy, international relations, foreign policy.*

Надійшла до редколегії: 10.03.2026
Прийнята до друку після рецензування: 05.04.2026
Дата публікації: 20.07.2026